

УДК 78.01+78.05+781.1

DOI <https://doi.org/10.31723/2524-0447-2023-36-1-18>*Лілія Генадіївна Богачова-Стрельцова*

ORCID: 0000-0002-1133-6330

старший викладач кафедри сольного співу

Одеської національної музичної академії імені А. В. Нежданової

liliabogaceva25@gmail.com

МУЗИЧНЕ СЛУЖІННЯ ЯК РЕЛІГІЙНИЙ АСПЕКТ ДУХОВНОГО ТВОРЕННЯ ОСОБИСТОСТІ: ДО ПОСТАНОВКИ ПРОБЛЕМИ

Мета роботи – обґрунтувати доцільність та наукову спроможність розгляду музичного мистецтва як механізму духовного творення особистості. **Методологія дослідження** передбачає використання філософського, історично-релігійного, компаративного, музикознавчого методів у їх системній цілісності. Важливим є психо-фізіологічний аналіз аспектів музичного сприйняття. **Наукова новизна** – запропоновано погляд на музичні переживання як механізм формування духовно-релігійної основи особистості людини у соціумі під впливом історичних факторів. **Висновки.** Музика займає особливе місце, перебуваючи в цілісній системі мистецтв, володіючи мінливістю втілення та безпосередньо емоційного впливу, як на історичному шляху розвитку, так і на зрізі часових локацій. Це ставить музичне мистецтво на рівень духовно-філософського осягання буття. Така перевага перед іншими видами мистецтва та різноманітність форм, стилів і втілень, визначає величезний діапазон думок щодо її (музики) технічно-звукових та емоційно-інтелектуальних можливостей: від здатності наслідувати звуки навколишнього світу до можливості створювати власний Світ, заповнюючи його морально-духовними та естетичними пошуками чи фантазійними ілюзіями відображення дійсності. У статті доводиться, що прояв духовних здібностей в результаті впливу музики як духовного чинника відбувається опосередковано через зміну психічного стану на духовний. Змістовна сторона духовного стану виражається емоційним переживанням, в якому виявляється значення відображеного в музиці явища для людини та її ставленням до нього. В результаті такого емоційного переживання музики з'являються нові смислові зв'язки, інтеграція інформації, прагнення цілісності, продуктивність уяви та мислення. Музика стимулює дану пошуково-дослідницьку активність у сфері духовності, що стимулює вихід у «простір можливостей» і призводить до нового продукту в діяльності та робить діяльність творчою.

Ключові слова: музика, музичне мистецтво, музичний вплив, особистість, суспільство, творення, механізми формування, катарсичні переживання, духовно-релігійний аспект.

Bogachova-Streltsova Liliya Genadiyevna, Senior Lecturer at the Department of Solo Singing of the Odesa National A. V. Nezhdanova Academy of Music

Musical service as a religious aspect of the spiritual creation of an individual: before the statement of the problem

The purpose of the work is to substantiate the expediency and scientific ability of considering musical art as a mechanism of spiritual creation of the individual. **Research methodology** – involves the use of philosophical, historical-religious, comparative, musicological methods in their systemic integrity. **Psycho-physiological analysis of aspects of musical perception is important.** **Scientific novelty** – a view on musical experiences as a mechanism for the formation of the spiritual and religious basis of a person's personality in society under the influence of historical factors is proposed. **Conclusions.** Music occupies a special place, *perebuwayuchi* in the whole system of mysticism, *volodyuchi minlivisty* instilled and without middle emotional influx, like on the musical path of development, and on the view of hourly locations. *Tse to put the musical art on the level of the spiritual and philosophical touch of the butt.* Such an advantage over other types of art and the diversity of forms, styles and style, signifies the majestic range of thoughts about music (music) technical and sound and emotional and intellectual abilities: in the building you can hear sounds of science superfluous light to the possibility of creating the power of the Light, filling it with moral and spiritual that aesthetic jokes and fantasy illusions in the form of action. The article states that, having manifested spiritual vitality as a result of the influx of music, as a spiritual official, I become indirectly through the change of the mental to the spiritual. The other side of the spiritual becomes manifested by emotional experiences, in which the meaning of the image of the image in the music for the people is shown to the new one. As a result of such an emotional experience of music, new meanings of communication, integration of information, exercise of integrity, productivity of the mind are revealed. Music stimulates the activity in the sphere of spirituality, which stimulates the release of the "space of opportunities" and leads to a new product in activity and to rob the activity of creativity.

Key words: music, musical art, musical influence, personality, society, creation, mechanisms of formation, cathartic experiences, spiritual and religious aspect.

Актуальність теми. Джерела мистецтва та художньої творчості вже стародавні філософи бачили у потребі людини до духовного задоволення себе у формах зовнішнього світу. Будь-який зміст, виражений опосередковано, людина сприймає як особливу цінність. Мистецтво, з його символікою, потенційною енергією недомовленого, несе можливість завершення

реальної сутності буття. Воно дозволяє інтуїтивно добудувати художню картину світу, служить встановленню відносин людини зі світом та іншими людьми. Музика у цьому відношенні з давніх часів посідає особливе місце, враховуючи її безпосередній емоційний вплив на людські почуття та думки. Наповнюваність мистецтва залежить від результату творчості конкретної людини. Тому з одного боку мистецтво перегукується з базовим категоріям культури, з другого – продукує власні духовні сенси, генерує нові цінності, переорієнтує суспільну свідомість і нерідко перевищує існуючий рівень культури суспільства. Звертаючись до невідомого та переживаючи незвідане, людина посилює свої духовні можливості. Виявити шляхи вказаних процесів засобами музики є актуальним завданням сучасної музикології.

Мета роботи – обґрунтувати доцільність та наукову спроможність розгляду музичного мистецтва як механізму духовного творення особистості.

Виклад основного матеріалу. Музика має великий вплив на емоційний бік особистості – розвиває смаки, формує погляди, як наслідок, характер і душевні підвалини людини. Через музичне мистецтво люди завжди виражали себе – свої почуття, погляди, схильності, емоції, пріоритети... Однією з найцікавіших сфер досліджень, і, до речі, до кінця не вивченої, є вплив музики на мозок людини. Вчені стверджують, що якщо люди слухають ритмічну музику разом, їх пульс і дихання синхронізуються і набувають загального ритму. На концертах, парадах люди відчують єднання, оскільки фізіологічна реакція, доходячи до мозку, перетворюється на емоцію. З цієї позиції не надто «охайні» політичні та релігійні лідери використовували ш використовують музику як зброю, як засіб управління людськими розумами, серцями, життями і навіть перебігом історії.

Хоча музика може бути грізною зброєю, вона також здатна надавати позитивний і навіть лікувальний вплив на людську психіку. Прослуховування музики може бути не тільки приємним, а й може полегшити боротьбу з порушенням настрою, тривожними розладами, депресією, іншими психічними проблемами. Музичне мистецтво та музика загалом набула рівня інтелектуального та інформаційного впливу на людину, і засобом задоволення культурних та естетичних потреб іррадіювала до зони медицини, педагогіки, психології та культурології.

У цьому сенсі музика та музичний розвиток несе у собі ідейно-виховне формування особистості, його моральних та духовних цінностей. Формування особистості в узагальненому полі розуміння феноменології культури як загальнолюдського метрону – це піднесення насамперед у духовному розумінні над просто побутовим існуванням. Загальноприйнятою позицією щодо виховання духовної високоморальної особистості є визнання того, що виховання має включати узагальнене володіння цінностями та досвідом, пов'язаними як із матеріальним, так і не матеріальним існуванням людини, як визнання єдності наукової та релігійної; раціонального (логічного) та ірраціонального (чуттєво-інтуїтивного).

У контексті нашого дослідження, розглянемо раціональну та чуттєво-інтуїтивну складові музичного сприйняття, музичних переживань у процесі набуття духовного досвіду особистістю як головного чинника особистісного творення людини. Для цього визначимо певні аспекти музичного сприйняття.

Психофізіологічна складова. Науковці відзначають, що музичне мистецтво не тільки сприяє розвитку слуху, як такого, а й надає вплив на соматичну, психоемоційну і моральну сферу особистості. Вчені розглядають психіку людини з позиції біофізичного енергетизму, зазначаючи, що «у людській особистості немає «духовного» без мозкового процесу» [1, с. 35]. Таким чином проблема розглядається з позиції природного матеріалізму, еволюційної біології. Новизна цього підходу полягає в тому, що проблема утилітарного призначення музики вирішується у контексті комплексного підходу вивчення людини, як у психофізіологічному, так і в інших іпостасях, особливо у духовному та творчому проявах.

Реакція на звуки музики може бути миттєвою, інстинктивною. Багато вчених вважають це безпосередньо фізичною реакцією на впорядковану пульсацію. «Ритм буквально підштовхує нас до рухів. У нас прокидається магічна пульсація, і ми справді впадаємо часом у стан трансу...» [11, с. 89]. У сучасному науковому просторі це явище визначають як музикотерапію – психотерапевтичний метод, що використовує музику як лікувальний засіб. У ХХ столітті сформувалося декілька шкіл музикотерапії: Шведська школа (засновник А. Понтвік) – висунула концепцію психорезонансу, яка базується на тому, що саме музика є здатною проникнути у глибокі шари людської свідомості, які, у свою чергу, можуть

вступати у резонанс з озвученою музичною гармонією та проявлятися назовні для аналізу та розуміння. Цікаво, що цей напрям базується на катарсичному розрядженні як слідстві музичних переживань. Американською школою розроблено широкі каталоги музичних творів різних стилів та жанрів, що мають лікувальну дію (стимулюючу або заспокійливу). У німецькій школі музикотерапії (Швабе, Келер, Кениг) вчені базуються на розумінні психофізичної єдності людини. Увага цієї школи спрямована на загальний розвиток різних форм комплексного використання цілющого впливу різних видів мистецтв.

Перші наукові роботи, присвячені механізму позитивного впливу музики на центральну нервову систему, дихання, кровообіг та газообмін людини з'явилися наприкінці XIX – початку XX століття. На увагу заслуговує оригінальна концепція музично-раціональної психотерапії, що синтезує у практичному досвіді відомі стародавні методики та сучасні наукові досягнення. Концепція базується на одночасній стимуляції не тільки фізичній, але й психологічній та інтелектуальній. Таку єдність автор розглядає як особливості характеру людини, що є похідними його світогляду.

Західні психологи та психіатри, які за родом своєї діяльності використовують наукові методики, логіку та об'єктивне спостереження в динаміці, також погоджуються, що творча діяльність, і зокрема, заняття музикою, як вокальною, так і інструментальною, життєво необхідні для психічного та психологічного здоров'я. Невропатолог Олівер Сакс, вивчаючи проблему розкоординованості рухів, пише: «Сила впливу музики, усного оповідання та театру представляє величезний як теоретичний, так і практичний інтерес... Ми бачимо, як люди з уповільненим розвитком, не здатні виконати найпростіше завдання, наприклад, відтворити послідовність з чотирьох – п'яти рухів, чудово справляються з цим під звуки музики. Те саме можна спостерігати у пацієнтів із серйозними ушкодженнями передньої лобової області та апраксією, тобто нездатністю робити що-небудь, відтворювати найпростіші послідовні дії та програми, навіть просто ходити, незважаючи на прекрасні інтелектуальні дані, що виявляються в інших сферах діяльності. Цей дефект, що не піддається ніяким звичайним системам відновлювального навчання, миттєво зникає, коли вчителем стає «музика» [12].

Соціальна складова. Музика завжди мала вплив на особистість та суспільство загалом. Позитивний музичний вплив на людей став видимим і відчутним давно, коли йшло зародження музики як однієї зі сфер життєдіяльності людини. У культурах багатьох країн можна знайти історичні згадки у тому, як формувалися музичні пріоритети тієї чи іншої суспільства. Її присутність, особливості у кожній культурі дає зрозуміти, що вона несе фундаментальне значення, розвивається паралельно розвитку людства, стаючи кращою, красивішою, значущою, відбиваючи ті чи інші події. Важливе вплив музика надає на емоційний бік особистості – розвиває смаки, формує погляди, як наслідок, характер і підвалини людини. Інтерес до впливу музики на стан та розвиток людини виявляли з Античної давнини багато філософів та науковців: такі як Платон, Аристотель, Піфагор. Платон стверджував, що в державі немає найгіршого способу руйнування засад, ніж відхід від музики. Він і його послідовники вважали, що можна використовувати тільки ту музику і музичні інструменти, завдяки яким індивід може піднятися до рівня соціального самопізнання.

У середньовіччі інтерес до музичного впливу посилювався – почалося вивчення впливу музичних творів на організм загалом, крім області емоцій і почуттів, зокрема і окремі органи та системи.

Духовно-релігійна складова. Щодо духовної сфери людини, тобто пошуки свого «Я», свого посвяти, відповідей на питання земної та надземної – «хто я, звідки і куди йду?», - це найвищий рівень розвитку та саморегуляції зрілої особистості, основними орієнтирами якої є непрохідні загальнолюдські цінності. Духовність – це служіння Богу як джерелу всього прекрасного, великого та непорушного, а також, служіння людям, що виявляється у різних формах та якість. Духовність зазвичай розглядається як характерна риса, що визначається досвідом, що виникає в результаті життя та людських переживань, на яку впливають зовнішні обставини.

Визначення духовності людини має безліч трактувань у зв'язку з безліччю парадигм суспільства, оскільки людина – соціальне створення. Звичайно, в першу чергу, це його ставлення до релігії як надзавдання існування буття. А також у різноманітних напрямках гуманітарної психології, при цьому поєднуючись із містичними навчаннями, езотеричними ідеями чи філософськими традиціями.

Як психологічну категорію, духовність почали розглядати з кінця XIX століття, залишаючи її в рамках *розуміючої психології*, представники якої виступали проти експериментальної психології і протиставляли наукам про природу науки про суспільство. Вони заперечували навіть можливість вивчення соціально-історичної обумовленості психіки людини, використовуючи експериментальні наукові методи. Представники цього напрямку наголошували у своїх дослідженнях на вивченні взаємозв'язку духовних видів діяльності, (етика, культура, мистецтво) та психіки особистості.

Яскравим представником цього руху був німецький філософ В. Дільтей [10], в дослідженнях якого присутній дуалізм нижчого та вищого. Дільтей диференціює психологію «на дві науки – фізіологічну, природну або казуальну психологію, з одного боку, і «розуміючу», описову чи теологічну психологію духу як основу всіх гуманітарних наук – з іншого» [2, с. 24].

Послідовник Дільтея, німецький філософ Е. Шпрангер [Die Grundlagen], який пізніше і ввів поняття «*розуміюча психологія*», виділив шість типів поведінки особистості по відношенню до різних галузей культури:

1. Теоретична людина – прагне пізнання.
2. Економічна – шукає користь у пізнанні.
3. Естетична – пізнає світ через самовираження у різних формах і висловлюваннях.
4. Соціальна – який може жити, діяти та творити лише заради інших.
5. Політична – який прагне влади, зокрема і духовної, над іншим.
6. Релігійна – що орієнтується пошук сенсу життя, насамперед, шукає вищу правду, першопричину.

Відповідно до нашої теми, ми звертаємо увагу на поєднання естетичного та релігійного типів поведінки в єдиний тип, який характеризується *пошуком смислів зовнішнього світу через естетичні враження*.

Музикант сприймає світ через відчуття «на власному досвіді». Переживаючи музичні відчуття (відчуття, що викликані музикою) як свої власні, виконавець знаходить своє реальне особистісне (не нав'язане) відношення до зовнішнього світу та до себе самого.

Таким чином, «естетичне переживання», яке ми розуміємо як музичне переживання, за висловом О.І. Самойленко,

характеризує відношення до «смислу» як доцільності людського існування, виступає смислопокладанням, вираженим у цілісному, «щільному, естетичному» переживанні. У цьому контексті, мистецтво стає способом розуміння смислової повноти життя та виправданням усіх зусиль людини у прагненні пізнати та усвідомити світ [4, с. 302]. Отже, у мистецтві естетичне бере на себе відповідальність за розуміння, за багатовимірність відповідності людського вчинку «вищим смисловим інстанціям» – «ідеальним Над-адресатам» [4, с. 73].

З технологічною виконавською роботою відбувається «засвоєння» особистістю артиста нових рівнів чуттєвого розуміння Світобудови» [3, с. 166]. Саме тому музичне служіння в усі часи відігравало та відіграє найважливішу роль, є невід'ємною частиною поклоніння та прославлення Бога. Під музичним служінням ми маємо на увазі все музичне (звукове) мистецтво, тобто спів та гра на музичних інструментах.

Християнський спів і духовна музика має величезне значення в церковних богослужіннях, а іноді і життєва необхідність людей, які благоговіють перед Богом, послідовників Христа. Через музику і спів саме виявляється глибинна сутність людини, яка вірить, що створена за образом і подобою Бога. Для таких людей ніщо так не відображає внутрішнього спокою, гармонії душі та духу та радісного настрою серця, як спів. У цьому контексті буд-який християнин – це співаючий християнин, і неважливо, має він музичні здібності чи ні. Християни співають, бо вони радіють, і це радість невідробна, тому досконала.

У Біблії величезна кількість згадок про вплив музики на серце і душу людини, а саме більш ніж 550 разів у 44 із 66 книг Біблії – набагато частіше, ніж згадуються такі поняття як рай та пекло. Терміни «музика, музичний, музикант» зустрічаються 75 разів; «співайте, спів, співак» – 196 разів. З цього напрошується висновок, що співи та музика дуже важливі в очах Бога. «Музика – один із найважливіших впливів християнського життя і в церквах. Музика може мати тіло і дух» [7]. Можливо навіть музика як така, властива особистості самого Бога, адже звуки, у тому числі вона (музика) складається, це фізичне поняття і є енергією. За однією з версій створення світу все сталося завдяки Божественній енергії. Енергія від грец. «*ενεργεια*» – «дія» або «діюча сила», це те, що в християнській традиції співвідносне зі словом Благодать.

Може тому при створенні людини «за Своїм образом і подобою», Він вклав у неї музичний дар.

Про важливість музики говорить і той факт, що вона супроводжує всі найважливіші біблійні події і як наслідок усі церковні обряди та служби, починаючи з ранньої християнської церкви до цього дня, змінюючись у жанровому та стилістичному розумінні, але залишаючись незаперечною та необхідною частиною священнодійства. Загадкова природа цього процесу, його величезна сила протягом століть привертає увагу філософів, психологів, викладачів і навіть людей, котрі займаються творчістю. Тому композитор Р. Воен Вільямс сказав, що «музика – це шлях досягнення вищої реальності у вигляді впорядкованих звуків» [14, с. 206].

Поряд із здатністю захоплювати, надихати і підкоряти, музика має і прямо протилежну властивість – вона може ставати символом якоїсь абстрактної ідеї. Наприклад, така ідея належала в епоху раннього християнства авторам музики, які вважали, що цілісні зразки музики та і інших видів мистецтва, були частиною великої симфонії порядку, створеною самим Богом – «найбільшим композитором, який склав всесвіт всесвітів», як казав К. Штокхаузен. Прагнення музики звернутися до основ буття ще більше зміцнює її зв'язок із релігією, тому не дивно, що всі релігії світу так чи інакше використовують музику для релігійних обрядів.

Філософсько-музикознавчий підхід. Дуже важлива риса музики – це здатність збуджувати емоції. Як зауважив письменник Томас Карлайл (1795–1881), «будь-яка емоційна мова сама собою набуває музичності – і не тільки в сенсі акцентів; навіть мова людини, охопленого лютим гнівом, перетворюється на гімн, на пісню» [5, с. 302].

Поряд із здатністю збуджувати і захоплювати, музика може стати символом якоїсь абстрактної ідеї, цілком можливо, більш значущої самої музики. У II. н. е. Климент Олександрійський писав, що Божа пісня творіння «організувала Всесвіт відповідно і об'єднала розрізнені елементи в гармонійну відповідність так, що весь космос став «благозвучним» [6, с. 30]. Таким чином музика, складена людиною, стає символом нескінченності та величності мелодій та співзвуччя Божого творіння.

За часів античності було розвинене мистецтво словесного переконання. У Стародавній Греції мовна освіта складалася

з трьох частин – *граматика, діалектика та риторика*. Поняття «*риторика*» означало високоорганізований набір способів, з яких оратор міг переконувати своїх слухачів. Музиканти Заходу також протягом тривалого часу вірили, що їхня музика має риторичну силу і вивчали класичні принципи риторики, щоб надати їй якомога більшу силу емоційного впливу.

Одна з можливостей музики – виступати як модель світу або світобудови, і тут є різні підходи до її «оживлення» та «інтерпретації» у фундаментальному сенсі:

1. Звукові вібрації як віддзеркалення світової гармонії. Екстатичний аспект музики.

2. Поєднати непоєднуване, наділивши створене здатністю жити і виживати за будь-яких умов;

3. Інтегрувати створене в область усвідомлення людини, наслідуючи його акценти та інтонації, наділяючи його життєздатністю і волею до вдосконалення, створюючи світ усередині суб'єкта.

Звичайно, мають місце музично-естетичні уподобання та пріоритети, для формування яких перед композитором та виконавцем стоять такі завдання:

1. Закласти фундамент розуміння багатогранності світу.

2. Викликати інтерес слухача до пізнання навколишньої дійсності, до себе, спонукати на естетичне і духовне самовдосконалення.

3. Розглядати музичне мистецтво в контексті шляхетності душі, духовного, морального та делікатного ставлення до ближнього та до людства загалом.

Визнання того, що в музиці є містичний аспект, дозволяє говорити про неї, «музику», у виразах властивих світові прекрасного. Але цей аспект не загальний та пустий, а вельми дисциплінований, що підкоряється певним алгоритмам. Як казав Хома Аквінський, «краса – це торжество порядку» [13]. Прагнення музики звернутися до основ буття ще більше зміцнює її зв'язок з релігією, тому немає нічого дивного, що всі релігії світу у своїх служіннях обов'язково використовують музику.

Звичайно, не варто забувати, що музика завжди знаходилася на вістрі подій, на зламі епох, у центрі соціальних дискусій, радісних та сумних, оскільки вона є джерелом глибоких емоцій. Іноді ці емоції викликають відчуття резонансу та катарсису після чого ви можете відчутти процес позитивного

переживання у гострій стадії, у верхній точці піднесеного, після чого на очі навертаються сльози, а потім відчуття свободи та польоту. О.В. Оганезова-Григоренко у своїй роботі висловлює думку, що «катарсис є психологічним показником результативності автопоезису системи» [3, с. 167].

Це говорить про те, що мистецтво в цілому і музика зокрема повинні мати справжні категорії чесності та точності, саме в цьому випадку вони несуть очищення через емоції та почуття. Поет Езра Паунд свого часу відокремлював хороше мистецтво від поганого: «Погане мистецтво — це неточне мистецтво. Мистецтво, що передає неправду... коли художник фальшиво передає сутність... Бога, добра і зла... цей художник бреше. Під добрим мистецтвом я маю на увазі мистецтво, що несе справжнє свідчення, мистецтво, що має максимальну точність...» [9, с. 43, 45].

Висновки. Вплив музики може бути різноманітний: вона може будувати, виліковувати, зворушувати, збуджувати, змушувати, заспокоювати, розслабляти, чи просто розважати. Вона здатна впливати на слухача різними способами: деякі реагують на рівні інстинктів, інших вона надихає на духовні пошуки своєї сутності, третіх хвилює те, що вона говорить про людську поведінку. Якщо музика здатна задовольняти такі різні запити, вона є дивовижним синтетичним жанром мистецтва! Немає і не може бути музики, яка буде подобатись та сприйматись всіма людьми однаково. Вона тому і різноманітна та має багато жанрів, як і інші види мистецтва, що є реакцією індивідууму на той порядок і закони, які пронизують людство. Проте, музика поза часом, простором, етносом і віросповіданням. Вона проголошує, що «Бог є любов!», а людина — це творіння Боже! Ми можемо ділити майно, території, любити та ненавидіти, будувати та руйнувати. Головне пам'ятати, що вся навколишня дійсність не існуватиме вічно, і все швидко змінюється. У цьому сенс духовного зору!

Але музика, що живе в душі, формує її, що впливає з неї та заповнює її до країв, і іноді переливається через край, напоюючи всіх бажаючих і спраглих, говорить красномовніше, ніж усі слова будь-якою мовою. Катарсичні переживання виконавця, викликані музикою, працюють як спосіб духовного самопізнання, релігійного піднесення, що базується на поза-свідомому відчутті музики. Музичне переживання виконавця передбачає особливий тип духовної діяльності, яка спрямована

на формування особистості через набуття духовного досвіду переживань. Чуттєво-інтуїтивна складова сприйняття музичних переживань у процесі набуття духовного досвіду особистістю виступає як головний фактор особистісного творення людини. Музичне сприйняття виконавця можна вивчати завдяки певним аспектам аналізу: філософсько-музикознавчому, психофізіологічному, соціальному, духовно-релігійному. Чуттєве музичне переживання від виконавця до слухача це не тільки те, що висловлює музика, а і те, що у висловлюваному окрилює душу, що здатне піднести її до невмираючої радості, що веде до набуття певного духовного досвіду, можна охарактеризувати як катарсичні переживання. саме це ми повинні зрозуміти та усвідомити за допомогою поглиблення у різноманітні види мистецтва.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Бехтерев В. М. Музыка как лечебное средство. *Петербургская газета*. 1913. № 102. 16 апреля. С. 3.
2. Выготский Л.С. Развитие высших психических функций. М., 1960. 500 с.
3. Оганезова-Григоренко О.В. Автопоезис артиста мюзиклу як творчий феномен та предмет музикознавчого дискурсу: дис. ... докт. мист.: 17.00.03 / НМАУ імені П.І. Чайковського. Київ, 2018. 397 с.
4. Самойленко О.І. Діалог як метод та предмет музикознавства. Одеса: Астропринт, 2002. 302 с.
5. Chatwin B. *The Songlines*, London, 1987. 293 p.
6. Clement of Alexandria, *Music in Early Christian Literature*, Cambridge, 1987. 77 p.
7. Cloud, David W. *Contemporary Christian Music під Spotlight*. Canada, 1999. 726 g.
8. Die Grundlagen der Geschichtswissenschaft Eine erkenntnistheoretisch-psychologische Untersuchung. Berlin, 1905. 146 s.
9. Eliot T. S. *The Literary Essays of Ezra Pound*, London, 1960. 353 p.
10. Gruble H. W. *Verstehende Psychologie* Stutt. Tubingen, 1950. 459 s.
11. Hamel P. M. *Through music to the self*, Tisbury, Wilts., 1978. 228 s.
12. Sacks O. *The man who mistook his wife for a hat*. London, 1980. 122 s.
13. Storr, A. *The Dynamic of Creation* London, 1972. 248 p.
14. Williams R. *National Music and Others Essays*, 2nd edition. Oxford, 1987. 256 p.

REFERENCES

1. Bekhterev, V.M. Music as a remedy. Petersburg newspaper. 1913. No. 102. P. 3. [in Russian].
2. Vygotsky, L.S. (1960) Development of higher mental functions. M. [in Russian].
3. Oganezova-Grygorenko, O.V. (2018). Autopoiesis of the musical artist as a creative phenomenon and the subject of musicological discourse. Doctor's thesis. Kyiv: NMAU names P.S. Tchaikovsky [in Ukraine].
4. Samoilenko, A.I. (2002). Dialogue as a method and subject of musicology: monograph. Odesa: Astroprint [in Ukraine].
5. Chatwin, Bruce (1987). The Songlines, London [in United Kingdom].
6. Clement of Alexandria (1987) Music in Early Christian Literature, Cambridge [in United Kingdom].
7. Cloud, David W. (1999). Contemporary Christian Music in the Spotlight. Canada [in Canada].
8. Die Grundlagen der Geschichtswissenschaft Eine erkenntnistheoretisch-psychologische Untersuchung. (1905). Berlin [in Germany].
9. Eliot, T. S. (1960). The Literary Essays of Ezra Pound, London [in United Kingdom].
10. Gruble, H.W., Verstehende (1950) Psychologie Stutt. Tübingen [in Germany].
11. Hamel, P.M. (1978). Through music to the self, Tisbury, Wilts [in United Kingdom]. A. Storr (1972) The Dynamics of Creation London [in United Kingdom].
12. Sacks, O. (1980). The man who mistook his wife for a hat, London [in United Kingdom].
13. Storr, A. (1972). The Dynamic of Creation. London [in United Kingdom].
14. Williams, R. (1987). National Music and Other Essays. 2nd edition. Oxford [in United Kingdom].